

Samenwerkingsparadoxen

Woorden die op het eerste gezicht niets te raden overlaten, zijn soms erg misleidend. Ze blijken te grof voor de genuanceerde werkelijkheid die ze willen beschrijven; ze worden in figuurlijke zin gebruikt waar dat niet past; en vooral: ze hebben menigmaal een bijzonder sterke normatieve lading en suggereren daardoor meer dan dat ze indiceren.

Een dergelijk woord is 'samenwerking'. Arbeidsorganisaties heten heden ten dage uitsluitend bevolkt te zijn met 'medewerkers', een mooie term die op eendrachtige samenwerking van hoog tot laag duidt. Helaas blijken heel wat van dergelijke 'samenwerkingsverbanden' de bekende slangenkuil te imiteren; haat en nijd worden er uitgeleefd en strijd om de macht voert de boventoon.

Betreft het niet relaties tussen mensen maar tussen grote organisaties of staten, dan blijkt de term samenwerking helemaal niet meer van toepassing. Het woord krijgt een expliciet ideologische of propagandistische functie, zoals bij 'ontwikkelings-samenwerking' of, meer in het algemeen, bij 'internationale samenwerking' – niet zelden een eufemisme voor de afspraak elkaar tijdelijk niet al te veel openlijk voor de voeten te lopen.

In deze aflevering van *Beleid & Maatschappij* komen politieke samenwerkingsvormen uitgebreid aan de orde. Gerrichhauzen en Van Mierlo bespreken de diverse samenwerkingsbases voor Nederlandse partij-politieke coalities; Van Schendelen belicht een aspect van de integratie van het Europese parlement, en Rosenthal gaat in op nieuwe literatuur betreffende Europese samenwerking in het algemeen. In zekere zin past trouwens ook de notitie van Peper – over samenwerking van beleidvoerders en onderzoekers – in dit kader maar om de zaak niet nodeloos te compliceren, blijft zijn stuk verder buiten beschouwing.

De eerstgenoemde drie bijdragen laten enkele vergelijkende kanttekeningen toe. Ze betreffen politieke samenwerkingsvormen, eensdeels tussen partijen en fracties, anderdeels tussen naties. In beide gevallen lijkt samenwerking zonder meer geboden en zelfs rationeel verantwoord. Politieke partijen zijn in ons land steeds minderheidspartijen en daarom 'veroordeeld' tot coalitievorming; de vele Europese staten, vaak klein naar bevolking en grondgebied, moeten samenwerking zoeken nu vele problemen een voortgaande schaalvergroting te zien geven.

Wie nu, naïevelijk, zou willen formuleren onder welke condities dergelijke samenwerking het meeste succes zal hebben, lijkt hoge ogen te gooien indien hij veronderstelt dat tot die condities in ieder geval behoren: een duidelijk positief gemeenschappelijk ideaal of belang, een sterke en zelfbewuste positie van de betrokken politieke eenheden en een brede fundering in de massa van de burgerij of de achterban. Zonder een dergelijk gemeenschappelijk doel komt van samengaan weinig terecht; kleine en zwakke deelnemers zullen afzijdigheid betrachten omdat ze alleen maar moeten 'inleveren', terwijl onvoldoende worteling in de 'basis' iedere coalitie tot een voor de elites gevaarlijk avontuur maakt.

Natuurlijk is het niet zo dat de hier gepubliceerde artikelen precies het omgekeerde aantonen, maar het lijkt wel juist aan te nemen dat samenwerkingsbereidheid en -succes in veel gevallen ook het tegendeel laten zien van wat zojuist werd verondersteld.

Kort samengevat:

- niet een gemeenschappelijk positief doel of ideaal brengt en houdt partijen bijeen maar een compromis tussen eigen doeleinden, gestimuleerd door bestrijding van de oppositie; niet een Europees streven bindt, maar vrees voor dreiging uit het Oosten of voor dominantie van Amerika, of het pogen al te sterke partners in het eigen kamp in te kapselen;
- niet de sterken hebben behoefte aan brede samenwerking, maar juist de kleintjes zoeken onderdak in het grotere geheel waarvan de sterke partners zich toch altijd enigszins weten vrij te houden (Duitsland, Frankrijk) dan wel hun zwakkere partners overvleugelen (PvdA versus CDA in het kabinet-Den Uyl; CDA versus VVD in het kabinet-Van Agt);
- niet een brede en actieve achterban draagt bij tot het samenwerkings succes, maar de aanwezigheid van elites die de handen goeddeels vrij hebben om 'zaken te doen': men vergelijkte Frankrijk met Engeland, of - bij de laatste kabinetsformatie de VVD met de PvdA.

Wie zijn *scope* nog uitbreidt, en de martelhistorie van de politieke internationale samenwerking vergelijkt met de *success-story* van de multinationale ondernemingen, of deze laatste met de moeizame integratie van de internationale vakbeweging, vindt extra voedsel om de hypothese te formuleren dat 'succesvolle samenwerking' vaak niet veel meer is dan een vriendelijke verbale verhulling van processen van moeizaam samengaan binnen kaders die in stand worden gehouden door dwang: van bovenaf of van buitenaf.